ARGUMENTATION, DISTORTION, „INCOHERENCE". REGARDING SPANISH PAREMIOLOGIC PATTERNS STRUCTURED AROUND CERTAIN RELIGIOUS TERMS

Dana-Luminița Teleoacă
PhD, Scientific Researcher II, "Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Institute of Linguistics of the Romanian Academy, Bucharest

Abstract: The analysis that we propose in this research provides a series of arguments in favour of the fact that the Spanish paremiologic discourse (patterns with religious terms) represent an organic discourse, within which the redundancies, the inconsistencies or/and the ignorance of the sender are far from defining themselves as essential coordinates of articulating this type of literature. Thus, in the case of several of the discussed patterns, the explanatory sequence doesn't have the attribute of redundancy, the analysed distortive elements revealing in particular the intentional and, at a much lower degree, the ignorance of the popular creator. In this context, even the potential inconsistencies are questionable, many of the antagonistic phrastic variants proving themselves to be, at a closer look, pseudo antagonisms/false antagonistic structures.

Keywords: proverb, Spanish, religious, explanatory patterns, distortive patterns, (false) inconsistency.

1. Precizări preliminare

Studiul de față face parte dintr-o lucrare mai amplă, dedicată analizei contrastive în arie romanică (română – spaniolă)[1] a numeroase tipare frastice/paremiologice structurate în jurul unor termeni religioși. Așa cum reiese și din titlu, prezentul articol vizează în exclusivitate spaniola, în acest context baza de date valorificată fiind furnizată în primul rând de cele două volume de proverbe semnate de José María Sbarbi (cf. Sbarbi 1922, [I] și [II]), dar și, într-o măsură mai mică, de alte surse, ca, de pildă, Combet–Sevilla (1995), Santillán Güemes (2004), Núñez (1555/2001) sau Gheorghe (1986). Aspecte precum *argumentația*, *distorsionarea* sau *falsa incoerență* au fost discutate de noi și cu privire la o multitudine de structuri frastice paralele din română (v. Teleoacă, *Parem. rom.*[2]; Id., 2022), acestea fiind aprofundate, printre altele, în relație cu articularea unui demers discursiv *persuasiv*[3], emiterea unor „idei/păreri preconcepute", în condițiile necunoașterii sau ale cunoașterii superficiale a anumitor realități, dar și cu afirmarea unui machiavelism *sui-generis* și, în acest context, a unui pragmatism specific omului din popor. Nu în ultimul rând am putut vorbi despre un demers ludic cu finalitate *gnoseologică*, având drept rezultat constituirea a ceea este cunoscut îndeobște drept *filosofie/înțelepciune populară*.

2. Tipare explicative

[1] V. Dana-Luminița Teleoacă, *Proverbe cu termeni religioși în română și spaniolă* (lucrare în manuscris).
[2] Cf. Dana-Luminița Teleoacă, *Structuri paremiologice românești constituite în jurul unor termeni religioși* (lucrare în manuscris).
[3] V., în acest sens, de pildă, explicitarea *cauzei* unei anumite stări de fapt enunțate în prima parte a unui proverb și, în acest context, formularea unor argumente (teologice) sau numirea/evocarea *finalității* aferente unui gest/unei atitudini.

Cel puțin unele dintre enunțurile frastice spaniole organizate în jurul unor termeni religioși sau care includ termeni religioși sunt definibile ca *tipare* ***explicative***. Este vorba despre *microcontexte*[4] în general binare, în interiorul cărora *explicația* (un tip aparte de *argumentare*) se realizează prin apelul la secvențe *cauzale, finale* sau *relative*. Așa cum se va putea remarca, pornind de la exemplele analizate *infra*, despre argumentație propriu-zisă vorbim în cazul secvențelor sintactice marcate prin *conectorii* ***cauzali*** *pues* „de vreme ce, întrucât", *porque* „pentru că, deoarece, de vreme ce" sau *que* „căci, pentru că", deși dimensiunea argumentativă este recognoscibilă și cu referire la unele *microenunțuri* ***finale*** (introduse prin *para que* „ca să"), respectiv ***relative*** (marcate prin pronumele relativ *que* „care"). Cel puțin la prima vedere, *idiomaticitatea* unor tipare de acest gen ar putea fi pusă, fie și parțial, sub semnul întrebării, atâta vreme cât se... divulgă, prin explicitare, sensul, dezambiguizându-se semnificația care, în cazul unui enunț cum este cel proverbial, se cuvenea a rămâne implicită. Vom avea de altfel ocazia de a verifica *infra* în ce măsură un astfel de aspect se verifică sau nu.

Unele dintre tiparele explicative/argumentative reprezintă sub aspect enunțiativ *structuri* ***asertive***. Este, de fapt, subtipul enunțiativ pentru care am remarcat și o diversitate mai pregnantă a conectorilor valorificați pentru introducerea secvenței explicative (cf., în acest sens, conjuncțiile *pues, porque* și *que* cauzal, respectiv pronumele relativ *que*). Distribuim aici tipare cauzale, precum: *A Cristo prendieron en el huerto,* ***porque*** *se estuvo allí queto*[5] (Sbarbi 1922 [I]: 256); *San para mi,* ***que*** *los santos no comen*[6] (Id., II, 329); *Basta que me entienda Dios,* ***que*** *Él es el entendedor de todas las cosas*[7]! (Id., I, 319) sau *La blasfemia es mal vocablo,* ***pues*** *convierte al hombre en diablo*[8] (Id., II, 490, Apéndice), în cazul cărora *explicația* este dezvoltată în relație cu teme ca: îndemnul la vigilență, egoismul și lăcomia, justiția divină sau limbajul vulgar/inadecvat. Bine atestate sunt și tiparele în cazul cărora *explicația* este introdusă prin relativul *que*. Este vorba despre microcontexte plasabile la granița dintre proverb și dicton[9], în măsura în care enunțurile respective evocă personaje/persoane sau/și locuri concrete, particulare (circumscrise, mai exact, spațiului spaniol); citățm spre exemplificare contextele: *Es como el cura de Villariego,* ***que****, cuando no tiene pan de trigo, lo come de centeno* (Sbarbi 1922 [I]: 278); *Le sucedó lo que al cura de Trebujena,* ***que*** *se murió de sentir penas ajenas* (Id., *ibid.*); *Está como el fraile del Carmen,* ***que*** *ni entra ni sale* (*ibid*., 389) ș.a. Având în vedere că tiparele de acest gen considerate pentru discuția noastră sunt enunțuri *comparative* (explicite sau implicite), argumentația este dezvoltată, așa cum se va fi putut observa, în relație cu mobilul respectivei asocieri, în aceste condiții tiparul relativ trimițând la... contextul genetic[10]: ***que****, cuando no tiene pan de trigo, lo come de centeno* „care, atunci când nu are pâine de grâu, mănâncă pâine de secară"[11]; ***que*** *se*

[4] Concept preluat de noi de la Negreanu (1983: 45 sq.), autor la care este definit – prin delimitare față de *macrocontext*, „cazul concret la care este aplicat proverbul într-un discurs verbal dat" (Id., *ibid.*) – ca „organizarea *interioară* a proverbului", și anume ca structurare în care „semnificaţia particulară a unui cuvânt depinde de semnificaţia celorlalte cuvinte".

[5] Îndemn de a nu subestima amenințarea/pericolul și de a lua toate măsurile care se impun.

[6] Cu referire la persoanele egoiste și hrăpărețe care, sub pretextul că celorlalți/altora nu le place un lucru, își însușesc ele totul.

[7] Enunț rostit pentru a exprima încredințarea față de justiția divină, iar nu față de dreptatea umană.

[8] Tipar prin care se condamnă prostul obicei al multor oameni care nu știu să vorbească, aceștia folosind în conversație fraze vulgare sau nepotrivite, care nu fac cinste unei persoane culte, educate, religioase.

[9] Pentru disocierea între *proverb* și *dicton*, dar și pentru alte precizări conceptuale, v., de pildă, Sevilla Muñoz (2000: 103) sau Teleoacă (2021).

[10] Concept care se referă la *sensul inițial* al unui anume tipar frastic, sens care se mai păstrează sau nu în conștiința colectivă, dar de explicitarea căruia depinde înțelegerea integrală și profundă a semnificației unui proverb (Negreanu 1983: 47).

[11] Structura evocă, prin urmare, ideea resemnării, a împăcării (cu ceea ce ai).

*murió de sentir penas a**jena**s* „care a murit de grija altora”[12]; ***que** ni entra ni sale* „care nici nu intră, nici nu iese”[13]. Unele enunțuri asertiv-explicative reprezintă structuri mai complexe, mai exact tipare ternare organizate după modelul *prezentativelor*, așa cum se poate observa și în cazul microcontextului: *Cuando los santos hablan, **es porque** tienen licencia de Dios*[14] (Sbarbi [II] 1922: 344)/v., prin comparație, **Los santos hablan **porque** tienen licencia de Dios*.

*Tiparele explicative **hortative*** sunt introduse în mod constant prin *que* „de vreme ce, întrucât, căci”: ¡*Arrima esas cruces, **que** este son no es de perder*[15]! (Sbarbi 1922 [I]: 259); *¡Hágale por Dios, **que** es buen pagador*[16]! (*ibid*., 325); ¡*Haz, **que** Dios es piadoso que perdona*[17]! (*ibid*., 326); *¡Muérete sin Dios, **que** mañana vendrá a carros*[18]! (*ibid*., 327); ¡*Obra bien, **que** Dios es Dios*[19]! (*ibid*.) ș.a. Conectorul *que* [+cauzal] este selectat de regulă și în cazul *tiparelor **exclamative*** (cf., de ex., *¡Dios se lo pague, **que** es buen pagador*[20]!, Id., *ibid*., 324 sau ¡*Válate Dios, Pedro, no cal, **que** el asno es recio*[21]!, *ibid*., 329), pentru care am consemnat și unele enunțuri în care secvența argumentativă este introdusă prin locuțiunea conjuncțională *para que* „(pentru) ca să” (cf., de ex., ¡*Cruz y raya, **para que** no se me vaya*[22]!, Sbarbi 1922 [I]: 258).

În unele dintre situațiile consemnate *supra*, secvența explicativă poate fi omisă fără ca aceasta să aibă repercusiuni notabile asupra inteligibilității structurii respective sau/și asupra funcționalității paremiologice[23], din această perspectivă putându-se admite o anume *redundanță a secvenței explicative*, care, „inserată”, subminează, fie și parțial, caracterul implicit/idiomatic al tiparului paremiologic. Citățm spre exemplificare microcontextele: *La blasfemia es mal vocablo, **pues** convierte al hombre en diablo → *La blasfemia es mal vocablo*; *Basta que me entienda Dios, **que** Él es el entendedor de todas las cosas → *Basta que me entienda Dios*; ¡*Cruz y raya, **para que** no se me vaya! → ¡Cruz y raya!* (tipar sintetic consemnat ca atare la Sbarbi), respectiv *¡Dios se lo pague, **que** es buen pagador! → *¡Dios se lo pague!*

În alte cazuri, omisiunea secvenței explicative pare a fi (fost) posibilă doar în momentul în care o anumită asociere (în speță comparativă) va fi (fost) suficient de bine asimilată într-un anume mediu cultural/popular, astfel încât să se poată face abstracție de ea. În caz contrar, privat de microsecvența argumentativă, tiparul respectiv riscă să fie unul opac, atâta vreme cât asocierile în cauză vizează spații, timpuri, personaje de altădată, inaccesibile, deci, receptorului (modern). Sunt ilustrative în acest sens cele trei tipare asertive cu *que* relativ: *Es **como** el cura de Villariego, **que**, cuando no tiene pan de trigo, lo come de centeno → *Es **como** el cura de Villariego; Le sucedó lo que al cura de Trebujena, **que** se murió de sentir penas ajenas → *Le sucedó lo que al cura de Trebujena*; *Está **como** el fraile del*

[12] Cf. tema (discreției vs) indiscreției.
[13] Tiparul respectiv evocă situația neclară sau incertă în care se găsește cineva, făcând aluzie la ușa falsă din prezbiteriul bisericii carmelite și la imaginea iluzorie (reprodusă pe ușa respectivă) a unui laic mergând în mână cu o oală cu apă sfințită.
[14] Tipar prin care se face referire la asumarea sau/și autorizarea a ceva, în speță a actului exprimării verbale.
[15] Microenunțul evocă ispita, cedarea în fața tentației.
[16] Îndemn la caritate (care va fi răsplătită de Dumnezeu).
[17] Tiparul conține un îndemn la cutezanță.
[18] Manieră figurativă de a face referire la ratarea momentului oportun, la inutilitate, la sentimentul târziului.
[19] Munca serioasă este recompensată de Dumnezeu.
[20] Formulă de exprimare a gratitudinii (aici, *pagar* lexicalizează sensul „a răsplăti”).
[21] Tipar exclamativ invocativ prin care interlocutorul este pus în gardă cu privire la lipsa de trăinicie a bunurilor materiale.
[22] Exclamație rostită pentru a exprima hotărârea fermă a cuiva de a nu reveni asupra unui lucru.
[23] În acest sens este relevant (și) faptul că sursele consultate înregistrează, pentru unele dintre aceste tipare, și varianta simplă (fără secvența argumentativă).

*Carmen, **que** ni entra ni sale → *Está **como** el fraile del Carmen.* În aceeași ordine de idei ar putea fi menționat și microcontextul *¡Muérete sin Dio*s, ***que** mañana vendrá a carros!*, în cazul căruia „ignorarea" secvenței explicative va fi (fost) posibilă în momentul asimilării imaginii *morții... fără Dumnezeu*. Pentru niciunul dintre exemplele citate, sursele consultate nu consemnează astfel de variante (sintetice) paralele, ceea ce nu înseamnă că măcar unele dintre acestea nu vor fi circulat la un moment dat.

Adesea, o eventuală omisiune a secvenței explicative este susceptibilă de a se solda cu apariția unui enunț ambiguu, puțin inteligibil, cum se poate observa în exemplele: *A Cristo prendieron en el huerto, **porque** se estuvo allí queto → *A Cristo prendieron en el huerto; San para mi, **que** los santos no comen → *San para mi; ¡Arrima esas cruces, **que** este son no es de perder! → ¡Arrima esas cruces!; ¡Hágale por Dios, **que** es buen pagador! → *¡Hágale por Dios!; ¡Válate Dios, Pedro, no cal, **que** el asno es recio*! → *¡*Válate Dios, Pedro, no cal*!

În alte cazuri, omisiunea este chiar imposibilă. Ilustrativ în acest sens este și microcontextul *¡Haz, **que** Dios es piadoso que perdona!*, în cazul căruia omisiunea miocroenunțului argumentativ ar avea ca rezultat un enunț minimal format dintr-un... unic lexem, și anume verbul *hacer* la imperativ (cf. *¡*Haz*!), prin urmare funcționalitatea paremiologică fiind anihilată[24]. Sunt și alte cazuri în care omisiunea secvenței explicative ar face dificilă, chiar imposibilă, încadrarea secvenței „rămase" în categoria proverbului, ca, de pildă, *¡Obra bien, **que** Dios es Dios! → *¡Obra bien!* Este vorba, de fapt, despre acele situații în care „inserția" secvenței explicative nu doar că nu contravine definirii tiparului respectiv în acord cu specia *proverbului*, ci aceasta se dovedește indispensabilă pentru o astfel de apartenență, în măsura în care ea include dimensiunea *sentențioasă*, articulată în acord cu dimensiunea *figurativă*, fie ea și particularizabilă în termenii unei *idiomaticități conceptuale, gnoseologice* (v., în acest sens, ideea milosteniei/îndelungii-răbdări divine sau a omnipotenței divine: *Dios, el piadoso que perdona, que Dios es Dios*).

Rezultă că, în cele mai multe dintre enunțurile analizate *supra*, secvența explicativă nu are atributul redundanței[25], mai mult, aceasta reprezentând, măcar uneori, o condiție *sine qua non* pentru *funcționalitatea **paremiologică*** a enunțurilor respective, susținută pregnant inclusiv prin elemente de elaborare formală cu relevanță *în plan **mnemotehnic*** (v., în acest sens, în primul rând, secvențele aliterative, respectiv rima: *vocablo/diablo, Trebujena/ajenas, Dios/carros, raya/vaya, huerto/queto* ș.a.).

3. Tipare distorsionante

Unele dintre tiparele *explicative* analizate *supra*, **2.**, sunt susceptibile de a fi puse în relație cu un creator *cult* (cf., de ex., *La blasfemia es mal vocablo, pues convierte al hombre en diablo*). Făcând această observație, nu avem desigur în vedere dimensiunea... individuală a actului creator, ci circumscrierea acestuia față de un anume mediu, în speță *bisericesc sau/și monahal* (vs *popular*). Așa cum remarcam și cu prilejul discuției consacrate românei (v. Teleoacă 2022), reține atenția unele microcontexte sugestive pentru asimilarea impecabilă și, implicit, redarea fidelă a învățăturilor creștine în cadru discursiv paremiologic, multe dintre acestea conținând figuri/metafore conceptuale/gnoseologice[26] și fiind sugestive pentru ceea ce Sevilla Muñoz (2000: 102 sq.) definește drept *proverbios*[27] (vs *refranes*). Ar putea fi sugestive în sensul observațiilor formulate și microcontexte, precum: *Dios hace salir su sol sobre los*

[24] Situații similare am consemnat și pentru română (cf., de ex., *Smerește-te, **că Dumnezeu te înalță***! → **Smerește-te!*).

[25] Realitate care se impune cu atât mai mult într-o abordare contrastivă, considerând mai exact tiparele paralele consemnate de noi pentru română, în cazul cărora enunțurile „redundante" sunt, după toate probabilitățile, mai bine reprezentate.

[26] Măcar unele dintre acestea par a se situa la granița cu enunțurile *referențiale*; *figurativitatea* lor se definește însă, așa cum remarcam, în plan *conceptual/gnoseologic*.

[27] Tipare al căror conținut *grav* se definește prin delimitare față de enunțurile frastice accentuat *ludice*.

buenos y malos, y llueve sobre los justos e injustos (Sbarbi [I] 1922: 321); *Dios hizo todas las cosas con peso, sabiduría y mesura* (*ibid*.); *La fe, para ser viva, ha de ser acompañada de buenas obras* (Id., *ibid*., 377); *El Padre celestial, las aves del cielo y hormigas de la tierra sustenta* (Sbarbi [II] 1922: 178); *Rezar, madrugar, dar limosna y frecuentar la iglesia no empobrece a nadie* (Id., *ibid*., 505, Apéndice) ș.a. Oarecum la antipod sunt structurile paremiologice *populare*, tipare în cazul cărora locul tonului grav este luat de regulă de dimensiunea pronunțat ludică, în acest context justificându-se o posibilă încadrare a multora dintre acestea în categoria *refranes*. În interiorul acestei clase, în realitate superior reprezentată având ca termen de comparație tiparele (cu termeni religioși) „culte", se poate delimita o subcategorie aparte, și anume aceea a *enunțurilor* ***distorsionante***, concept care se susține prin considerarea ca reper a învățăturilor creștine, așa cum sunt formulate acestea în manualele catihetice. Ca și în cazul românei, dacă uneori distorsionarea este interpretabilă ca fiind expresie a ***ignoranței***, deci a unei „derapări" (conceptuale) involuntare (v., în acest sens, necunoașterea sau cunoașterea parțială, imperfectă, a unor realități), alteori,... în realitate mai frecvent, ea este rezultatul unei anumite ***intenționalități*** a enunțiatorului popular, prin urmare distorsiunea fiind... controlată în acord cu propriul interes. Identificăm aici un tip aparte de *versatilitate* a omului din popor[28], ale cărui... toane nu sunt chiar gratuite, ele cuvenindu-se a fi înțelese în relație cu anumite... interese ale acestuia (v. în speță filosofia de viață a aceluiași *homo pragmaticus*, abil în a întoarce realitatea în favoarea sa, riscând chiar blasfemia, prin crearea și statuarea unei realități paralele, ce dispune de propria... „legislație"). Este elocvent în sensul celor afirmate, de pildă, felul în care este valorizat, mai exact... devalorizat, actul de ˙a posti', și anume nu doar prin distorsionarea propriu-zisă (cf. *Harto ayuna quien mal come*, *apud* Sbarbi 1922 [I]: 82, (literal) ˙Postește mult cine prost mănâncă')[29], ci și prin... „sustragere", în contextul formulării unei argumentații *ad-hoc*: postul ar fi pentru sfinți, care... nu ar avea măruntaie (cf. sp. ¡*Ayunen los santos*, ***que*** *no tienen tripas*! [Sbarbi [II] 1922: 343)], (literal) ˙Să postească sfinții[30], căci ei nu au măruntaie!'). Devalorizat prin distorsiune este și conceptul ˙liturghiei creștine', resemantizat în aria absolută a derizoriului, așa cum se poate observa în microcontextul *La* ***misa*** *y el pimiento son de poco alimento* (Sbarbi [II] 1922: 71), (literal) ˙Liturghia și ardeiul țin puțin de foame', în care analogia (... total neinspirată[31]) între „eficacitatea" spirituală a actului liturgic și „eficacitatea" alimentară a ardeiului este mai mult decât concludentă. Răsturnarea ierarhiilor, a priorităților, o resemnificare pe scara importanței evenimentelor este ilustrată de microcontextul *Lo primero y principal es oir* ***misa*** *y almorzar, y si corre prisa, antes es almorzar que oír misa* (Sbarbi [II] 1922: 71), (literal) ˙Primul și cel mai important lucru este să asculți slujba liturgică/liturghia și să iei masa de prânz, iar, dacă te grăbești, este mai bine să iei masa și *doar apoi să asculți liturghia*', în care, așa cum se poate observa, distorsionarea reflectă punctul de vedere al lui *homo pragmaticus*, oricând dispus a lăsa pe locul doi viața spirituală. În cazul proverbului *Cada uno es* ***como*** *Dios lo hizo, y aun peor muchas veces* (Sbarbi [I] 1922: 319), (literal) ˙Fiecare este așa cum Dumnezeu l-a făcut și chiar mai rău adesea', „adaosul" *y aun peor muchas veces* este sugestiv pentru felul în care trebuie decodată nu doar prima parte a proverbului, ci și varianta mai sintetică/trunchiată a acestuia, consemnată și ea la Sbarbi (cf. *Cada uno es* ***como*** *Dios lo ha hecho*), și anume în conformitate cu ideea unei

[28] V. și *infra*, **4.**, discuția consacrată anumitor „incoerențe" identificabile la nivelul sistemului axiologic popular, așa cum este acesta schițat în proverbele spaniole cu termeni religioși.

[29] Cf. și rom. *Postește în adevăr cel ce în sărăcie trăiește,* proverb în cazul căruia se impune disocierea între sărăcia survenită din milostenie, respectiv sărăcia în care te-ai născut sau în care ai ajuns din cauza exceselor săvârșite.

[30] Subînțeles: *nu noi, oamenii de rând*.

[31] Sbarbi, *loc. cit*., caracterizează în termeni duri respectivul proverb, arătând că acesta a fost creat de către detractorii/hulitorii celor sfinte.

creații divine... *imperfecte*, ceea ce reprezintă, desigur, o distorsionare a adevărului religios (în acord cu învățătura creștină, Dumnezeu l-a făcut pe om bun, chiar destinându-i acestuia paradisul).

Numeroase tipare paremiologice distorsionante au drept protagoniste o serie de... fețe bisericești, ca, de pildă, *(el) sacristán, (el) teólogo*, *(el) fraile*[32] ș.a. Astfel, în mentalitatea populară și în contradicție cu un punct de vedere obiectiv, în speță creștin, activitatea sacristanului/paracliserului este una insignifiantă, care nu implică niciun efort considerabil, prin urmare banii câștigați astfel fiind inevitabil meniți a se risipi repede. De aceea, omul din popor s-a grăbit să discursivizeze aspectul, afirmând răspicat: *Los dineros del **sacristán** cantando se vienen y cantando se van* (Sbarbi 1922 [I]: 317), (literal) ˙Banii paracliserului vin cântând și tot cântând se duc/se risipesc'. Alteori distorsionarea, în aceeași arie conceptuală, este în relație cu ˙privarea de libertate' și blamarea acesteia. În acest context, un tipar invocativ precum ¡*Dios te libre de conciencia de **teólogo**!* (Sbarbi 1922 [I]: 324) exprimă convingerea omului din popor că gândirea teologică implică numeroase constrângeri, care îi îngrădesc libertatea, deși mesajul enunțului menționat, este, după toate probabilitățile, mai complex. Astfel, Sbarbi, *loc. cit*., arată că tiparul respectiv demască/trădează, dimpotrivă, o anumită înclinație a omului laic spre libertinaj, în sensul de „respingere a oricărei constrângeri sau restricții"; altfel spus, nu atât gândirea teologică este constrângătoare (= distorsionarea, răstălmăcirea), cât mai ales omul din popor este înclinat spre libertinism!

O frecvență remarcabilă în tipare distorsionante cunoaște ***fraile***, substantiv care apare într-o serie de contexte comune cu ale rom. ***popă***, ceea ce se explică prin faptul că, deși glosarea din sursele lexicografice enciclopedice ale spaniolei susține echivalența semantică a lui *fraile* cu *monje* „călugăr"[33] (cf., de ex., DRAE, unde *fraile* este glosat prin „religioso de ciertas órdenes, ligado por votos solemnes"), totuși dicționarele de sinonimie relevă o arie semantică mai cuprinzătoare, în acest context *fraile* fiind echivalabil (și) prin substantive precum *sacerdote* „sacerdot, preot", *clérigo* „față bisericească" sau *cura* „preot". Dacă din unele tipare, de fapt din cele mai multe dintre acestea, transpare atitudinea de *discreditare*[34] *absolută* la adresa acestei instanțe, în altele constatăm doar o percepție *denaturată* cu privire la condiția de *fraile*/călugăr, așa cum se poate observa, de pildă, în microcontextul: *Fraile que fué soldado sale más acertado* (Sbarbi 1922 [I]: 389), care exprimă convingerea conform căreia cel care îmbracă haina monahală, dezamăgit de cele lumești, este de regulă mai bun decât cei care au fost călugări de la bun început (în sensul că nu au avut și altă profesie/ocupație anterioară). Respectiva convingere este însă în răspăr cu punctul de vedere creștin, care afirmă, așa cum se știe, *relevanța primordială a vocației* în opțiunea pentru viața monahală, nicidecum a experienței acumulate și nici a altor aspecte. Prin urmare, avem aici un alt exemplu absolut sugestiv pentru impunerea lui *homo pragmaticus* asupra lui *homo christianus*! Numeroase tipare sunt definibile drept... *superstițioase* într-un sens aparte, și anume în măsura în care ele evocă o serie de *prejudecăți, i.e.* idei preconcepute cu referire la aceeași instanță. Este vorba despre proverbe (distorsionante sau parțial distorsionante[35]) care gravitează în jurul unor teme negative, precum: ˙discreditarea și vigilența' (cf., de ex., *¡Al fraile no le hagas cama, ni le des tu mujer por ama*[36]!, Sbarbi [I] 1922: 388; *¡Al fraile y al cochino, no le enseñes el camino*!, Id., *ibid.*; *Frailes sobrados, ¡ojo*

[32] Atitudinea necruțătoare la adresa unor astfel de instanțe (bisericești, monahale) trebuie înțeleasă (și) în relație cu conflictele care au putut interveni, pe parcursul istoriei, între oamenii din popor și reprezentanții Bisericii, respectiv fețele monahale (v., în același sens, și dările mari percepute pentru serviciile religioase).

[33] De altfel, *fraile* este coocurent în unele proverbe cu fem. *monja* (v., *infra*, discuția noastră).

[34] V. *discreditarea* ca formă de actualizare a *distorsionării*.

[35] Distorsionarea este, și de această dată, efect al *generalizării* sau/și al *hiperbolizării* (unor aspecte negative).

[36] Tipar hortativ prin care se recomandă să nu-i primești în casă pe călugări și, mai ales, să nu le acorzi prea mult credit.

alerta!, *ibid.*, 390), ˙hoția, înșelăciunea’ (cf. *Quien dijo fraile, dijo alforja y fraude*, Sbarbi [I] 1922: 390), ˙lăcomia (ieșită din comun)’ (cf., de ex., *Fraile que su regla guarda, toma de todos y no da nada*, Id., *ibid*., 389 sau *Dos cosas no se pueden saciar: los frailes y el mar, ibid.*, 390), ˙neloialitatea, trădarea’ (cf. *Frailes, vivir con ellos, y comer con ellos, y andar con ellos, y luego vendellos, que asi hacen ellos*[37], *ibid*.) sau ˙interesul personal, egoismul’ (cf. *Los frailes no quieren lo que conviene*, *Los frailes no tienen en la memoria más que sus comodidades, ibid.* ș.a.).

Uneori, *fraile* este selectat în microcontexte proverbiale alături de fem. *monja* „călugăriță”, așa cum se poate observa și în proverbul *Monja para parlar y fraile para negociar, jamás se vido tal par*[38] (Sbarbi [II] 1922: 77), a cărui ideatică este dezvoltată de asemenea în relație cu (unele dintre) tarele lumii monahale, în cazul de față, firea bârfitoare a călugărițelor, respectiv temperamentul intrigant al călugărilor (de aici și… „frumusețea” cuplului, cf. sp. *tal par*!), așa cum aceste defecte sunt percepute la nivelul mentalității populare. Proverbul *Más vale casada y arrepentida, que no monja metida* (Sbarbi [II] 1922: 77), literal ˙Mai bine căsătorită și pocăită decât o călugăriță dedicată’ ilustrează o altă percepție *denaturată* cu privire la viața monahală, omului din popor părând a-i fi străină ideea *vocației/chemării către Divinitate*, în contextul în care el se... închină unui *modus vivendi* prin excelență profan, creându-și o religie *sui-generis*, personalizată (cf., în acest sens, coocurența epitetelor adjectivale *casada* și... *arrepentida*).

O subcategorie aparte a tiparelor distorsionante este aceea a structurilor *superstițioase etnice*, cel puțin în unele cazuri de acest gen convingerile respective întemeindu-se pe anumite realități (istorice), motiv pentru care tiparele în discuție vor fi încadrabile mai obiectiv în subcategoria enunțurilor *cvasisuperstițioase*. Ar putea fi ilustrativ în sensul celor menționate (și) microcontextul *¡Ay, Dios, quién fuera blanco, aunque fuera catalán*! (Sbarbi 1922 [I]: 319), care evocă fobia față de catalani, acesta utilizându-se în America, în special de către negri.

4. Incoerențe vs false incoerențe

Așa cum anticipam, unele proverbe cu termeni religioși, în speță tipare *distorsionante*, se impun atenției prin atitudinea *versatilă* a enunțiatorului popular. Aceeași atitudine este și mai evidentă dacă vom considera unele tipare paremiologice în raport cu altele, în acest context fiind posibilă definirea (inclusiv a) unor *variante frastice* ***antagonice*** sau ***paradoxale***. În cele ce urmează, vom încerca să arătăm în ce măsură se susține acest aspect cu referire la o serie de tipare (aflate în raport de variație frastică[39], deși nu întotdeauna acest raport este foarte transparent[40]) în care este dezvoltată relația dintre *efortul uman* și *ajutorul acordat de Divinitate*. Am delimitat în acest sens tipare în care:

a) ajutorul divin este condiționat de implicarea profundă a persoanei umane (cf. ¡*Ayúdate, que Yo te ayudaré!; A quien madruga, Dios le ayuda; A quien madruga, Dios le ayuda si se levanta con buen fin; Al que se antuvia, Dios le ayuda*, *apud* Sbarbi [I] 1922: 318);

b) credința în Divinitate sau într-un sfânt este importantă, dar nu suficientă (cf., de ex., ¡*Fíate de la Virgen, pero corre*!, *apud* Sbarbi [I] 1922; 238; [II], 462);

[37] Este unul dintre tiparele în cazul cărora Sbarbi precizează explicit faptul că acesta a fost creat în mod... nejustificat de către denigratorii Bisericii / monahismului.
[38] Cf. (literal) ˙Măicuță să vorbească și călugăr să negocieze, nu s-a văzut/pomenit niciodată o astfel de pereche’.
[39] V., *infra*, o serie de alternanțe/variații lexicale (prin „substituție” sinonimică) de la un tipar la altul, ca, de pildă, *ayudarse – (mucha) madrugar – antuviarse – correr*.
[40] Vom reveni imediat *infra* acestui aspect.

c) credința în Divinitate *pare* a fi suficientă pentru reușită (cf. ¡*Fíate de la Virgen* ***y no corras***[41]!, *apud* Sbarbi [I] 1922: 238; [II], 462, s.v. VIRGO; Combet-Sevilla 1995: 26) și

d) credința în Divinitate este cea mai importantă, aceasta prevalând asupra trudei personale (cf. *Más vale a quien Dios ayuda, que el que mucha madruga,* Sbarbi [I] 1922: 326).

Pornind de la distribuțiile realizate, putem spune în primul rând că valorizarea enunțiatorului popular de la **b)** nu se suprapune cu cea de la **a)**, întrucât la **a)** prevalează, după toate probabilitățile, efortul (fizic) personal, pe când la **b)** – credința religioasă, încredințarea. De altfel, sugestivă în acest sens este și topica tiparelor incluse la **a)**, în cazul cărora pe prima poziție este plasat microenunțul ce evocă truda umană (cf. *ayúdate, a quien madruga, al que se antuvia*). În schimb, enunțul de la **b),** ¡*Fíate de la Virgen, pero corre*! ʻÎncredințează-te Fecioarei, dar aleargă!ʼ, este sugestiv pentru desfășurarea efortului uman având ca premisă credința într-o forță divină. Totuși, așa cum se poate înțelege, **a)** și **b)** nu stabilesc, sub aspect conceptual, un raport antagonic. Per ansamblu, am putea spune că toate tiparele menționate dezvoltă ideea ʻsinergismului umano-divinʼ sau ʻdivino-umanʼ, *cu înclinarea balanței într-un sens sau în celălalt*. Tiparul de la **c)** este definibil drept *antagonic*, însă doar la nivelul unei structuri de suprafață: considerând mesajul de adâncime (actualizat prin prisma articulării *ironice* a respectivului enunț), atunci incoerențele sunt, în realitate, false incoerențe. De fapt, unicul tipar care se îndepărtează ideatic, cel puțin într-o anumită măsură, de restul enunțurilor frastice reproduse mai sus este cel de la **d)**, și anume *Más vale a quien Dios ayuda, que el que mucha madruga*, aici fiind exprimată *clar* importanța esențială a ajutorului divin (la limită, subtextul acestui enunț ar putea fi formulat în felul următor: ʻDegeaba muncești, dacă Dumnezeu nu te vede/ajută/nu-ți acordă harulʼ). În această perspectivă, și posibilitatea utilizării alternative a acestui tipar cu oricare dintre celelalte tipare considerate este mai îngrădită, implicit relația de variație frastică fiind discutabilă, deși nici acest proverb nu exclude propriu-zis ideea sinergismului divino-uman. Definim în acest context, ca și în cazul românei, *o structură psiho-populară deprinsă a formula şi a reformula/nuanţa* o anumită realitate, în ultimă instanță un *demers gnoseologic*, reflectând abordarea uneia şi aceleiaşi realităţi din unghiuri multiple în scopul cunoaşterii acesteia, adesea, prin stabilirea unor graniţe între *esenţă* şi *aparenţă.*

Despre o falsă incoerență vorbim și în cazul perechii frastice ***A veces*** *pagan justos por pecadores* (Combet-Sevilla 1995: 49, s.v. INNOCENT), dar și ***Muchas veces*** *pagan justos por pecadores* (*apud* Id., *ibid*.), în care, așa cum se poate observa, sunt selectate alternativ locuțiuni adverbiale *antonimice* (cf. *a veces* „uneori”, respectiv *muchas veces* „adeseori”) cu referire la *unul și același* aspect/*una și aceeași* situație ontologică. După toate probabilitățile însă, în primul enunț avem a face cu o utilizare *litotică* a structurii adverbiale, care, într-un plan de adâncime, implică un conținut aflat la antipod, fiind echivalabil, mai exact, prin „muchas veces”; în acest context, apelul la *litotă* se explică prin valențele expresive pregnante ale acestei figuri logico-stilistice[42]. În termeni similari se poate analiza și cuplul: *Detrás de la cruz está el diablo* (Sbarbi [I] 1922: 258) – *No* ***siempre*** *ha de estar el diablo detrás de la puerta* (Id., *ibid*., 309), în acest caz *no siempre* fiind echivalabil prin... „muchas vecez”, ceea ce înseamnă, implicit, a admite existența unor excepții... fericite. În primul enunț, deși nu este exprimat explicit un adverb de tipul *siempre* „întotdeauna, mereu”, acesta este subtextual.

[41] În realitate, un tipar puternic conotat ironic, așa cum se precizează în Sbarbi (*loc. cit.*), acesta conținând, mai exact, o ironie aspră la adresa celor care așteaptă să le vină totul de-a gata.

[42] V. în acest sens definirea *litotei* drept acea „figură de stil care constă în *atenuarea* însușirilor, în *micşorarea* dimensiunilor unui obiect, unei fiinţe etc. pentru a se obţine efectul *invers, de intensificare* (s.n.)” (MDN 2000).

Rezultă că distanța conceptuală dintre cele două variante nu este așa de mare, mai mult, relația dintre respectivele variante nefiind definibilă ca antagonică.

Nu toate „incoerențele" identificabile în cadrul discursiv paremiologic (spaniol) sunt definibile în relație cu... *versatilitatea* enunțiatorului popular, însă acestea sunt, de regulă, concludente cât privește demersul discursiv-cognitiv al acestuia în sensul aprofundării unei realități sub mai multe aspecte ale sale. În acest context, de pildă, un enunț (dicton *laboral*) precum *Por San Simón y Judas carponcito de tres uvas* (Sbarbi [II] 1922: 334) și-ar putea dovedi, cel puțin la prima vedere,... incoerența în raport cu tiparul *Por San Simón y Judas se cogen las uvas* (Id., *ibid*.), având în vedere că în primul se afirmă că, în perioada respectivă (*por San Simón y Judas*), nu a mai rămas nimic pe viță decât niște rămășițe sfrijite (cf. sp. *carponcito de tres uvas*), pe când în celălalt aceeași perioadă este echivalată cu etapa în care se culeg viile (cf. sp. *se cogen las uvas*). Contradicția este soluționabilă, măcar parțial, dacă vom considera că în unul dintre dictoane este evocat *procesul*, în celălalt – rezultatul acestui proces.

5. Concluzii

Analiza întreprinsă în cercetarea de față furnizează – considerăm – suficiente argumente în favoarea faptului că discursul paremiologic spaniol (tipare cu termeni religioși) reprezintă un discurs organic, în economia căruia redundanțele, incoerențele sau/și ignoranța enunțiatorului sunt departe de a se defini drept coordonate esențiale ale articulării acestui tip de literatură. Astfel, așa cum am avut ocazia de a constata, în cazul celor mai multe dintre tiparele discutate, secvența explicativă nu are atributul redundanței, aceasta chiar constituind uneori o condiție fundamentală pentru *funcționalitatea paremiologică* a unui enunț sau a altuia. Aceasta echivalează, de fapt, cu a admite inclusiv faptul că microsecvențele explicative/argumentative nu contravin cel mai adesea idiomaticității tiparelor respective. În același timp, fenomenele de distorsionare analizate relevă *intenționalitatea* enunțiatorului popular și doar într-un grad mai mic ignoranța acestuia, mesajul fiind pus relativ constant în slujba unei versatilități *sui-generis*, definitorie pentru profilul unui autentic *homo pragmaticus*. În acest context, chiar eventualele incoerențe sunt discutabile, (multe dintre) formulările/variantele frastice *antagonice* dovedindu-se la o privire mai atentă, pseudoantagonisme, pseudoparadoxuri. Astfel, ceea ce în primă instanță ar putea fi receptat în termenii unei contradicții/incoerențe se adeverește a fi, la o lectură mai profundă, expresia unei psihologii populare complexe, *deprinse a formula şi a reformula/nuanţa* o anumită realitate. Am identificat aici un demers *gnoseologic*, abordarea unui anumit aspect din unghiuri multiple având drept finalitate stabilirea unor graniţe între *esenţă* şi *aparenţă*. Sunt, de altfel, observații pe care le-am putut formula și în cazul demersului paralel consacrat românei, ceea ce validează o dată în plus concluziile de aici.

BIBLIOGRAPHY

Combet, Louis, Julia Sevilla Muñoz, 1995, „Proverbes, expressions proverbiales, sentences et lieux communs sentencieux de la langue française d'aujourd'hui avec leur correspondance espagnole", *Paremia*, 4, 7–99.

Gheorghe, Gabriel, 1986, *Proverbele româneşti şi proverbele lumii romanice,* Bucureşti, Editura Albatros.

Marcu, Florin, 2000, *Marele dicţionar de neologisme* (ediția a II-a), Bucureşti, Editura Saeculum (MDN 2000).

Negreanu, Constantin, 1983, *Structura proverbelor româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Núñez, Hernán, 1555/2001, *Refranes o proverbios en romance,* Edición crítica de Louis Combet, Julia Sevilla Muñoz, Germán Conde Tarrío y Josep Guia i Marín; Salamanca/Madrid, Guillermo Blázquez Editor, 2 vols.

Santillán Güemes, Ricardo, 2004, *Imaginario del diablo,* Buenos Aires, Ediciones Del Sol.

Sbarbi, José María, 1922, *Diccionario de refranes, adagios, proverbios. Modismos, locuciones y frases proverbiales de la lengua española*, 2 tomos, Madrid, Librería de los Sucesores de Hernando.

Sevilla Muñoz, Julia, 2000, „Les proverbes et phrases proverbiales français et leurs équivalences en espagnol", *Langages,* 34e année, nº 139), 98–109.

Teleoacă, Dana-Luminița, 2021, *Prolegomene pentru o abordare paremiologică contrastivă în context romanic* – conferință la Academia Română (18 februarie 2021).

Teleoacă, Dana-Luminița, 2022, „Aspecte ale distorsionării în proverbe românești cu termeni religioși: între *homo christianus* și *homo pragmaticus*" – comunicare la Cel de al VIII-lea Simpozion Internațional de Lingvistică, București, 29–30 septembrie 2022.